Uit de praktijk: de schaduwkanten van de #MeToo-beweging

Marjan Olfers en Anton van Wijk*

De maatschappelijke aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft een enorme boost gekregen door de #MeToo-beweging. De #MeToo-beweging heeft in Nederland geleid tot veel geruchtmakende zaken, zoals naar aanleiding van de BOOS-uitzending van Tim Hofman over *The Voice of Holland*. De overheid is eveneens in beweging gezet, onder meer door de instelling van een regeringscommissaris.[1] In onze onderzoekspraktijk doen wij onderzoek naar personen die beschuldigd worden van ongewenst gedrag. Dit doen wij over het algemeen in opdracht van organisaties waar meldingen zijn binnengekomen. Wij werken daarnaast ook in opdracht van een of meer beschuldigden. Daarnaast voeren wij – wetenschappelijke – onderzoeken uit naar aard en omvang van ongewenst gedrag en doen wij onder meer cultuur- en integriteitsonderzoeken.
Onder #MeToo verstaan we in dit artikel de verschillende vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag als overkoepelend begrip. Hieronder vallen alle vormen van seksueel ongewenst gedrag, variërend van seksistische opmerkingen maken en het ongevraagd sturen van seksueel getinte afbeeldingen tot verkrachting. Vóór de #MeToo-beweging was er uiteraard ook aandacht voor slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar die verbleekt bij wat de #MeToo-

* Prof. mr. M. Olfers is hoogleraar Sport en recht aan de Vrije Universiteit Amsterdam en is daarnaast gespecialiseerd in governancevraagstukken en integriteit. Zij is tevens mededirecteur en eigenaar van Verinorm, een onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van integriteit en sociale veiligheid. Verinorm is gespecialiseerd in incidentenonderzoek, cultuur- en integriteitsonderzoek en opleiding en training. Dr. mr. A. van Wijk is psycholoog, jurist/criminoloog en mededirecteur en eigenaar van Verinorm. Hij heeft ruime toegepast-wetenschappelijkonderzoekservaring opgebouwd. In de afgelopen twintig jaar als onderzoeker en directeur van Bureau Beke heeft hij veelvuldig over criminaliteitsonderwerpen gepubliceerd. In 2005 is hij gepromoveerd op *Juvenile sex offenders and non-sex offenders. A comparative study*. Hij is opgeleid tot particulier onderzoeker.

1 Kamerbrief over integrale aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld van 8 februari 2022. Zie ook BNR Nieuwsradio, 'D66-top maakt excuses voor MeToo-affaire: geen veilige werkomgeving geboden'; Nederlandse Arbeidsinspectie, 'Seksuele intimidatie' (nlarbeidsinspectie.nl).

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

beweging heeft bewerkstelligd. De slachtoffers hebben nu massaal een stem gekregen en voelen zich niet meer alleen staan. De stilte is verbroken. De beweging heeft laten zien hoe endemisch het verschijnsel seksueel grensoverschrijdend gedrag is.
De impact van de #MeToo-beweging lijkt overwegend positief. Het bewustzijn en de kennis van seksueel grensoverschrijdend gedrag lijken te zijn toegenomen. Mede door de #MeToo-beweging is het aantal meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag aanzienlijk gestegen.[2] De beweging gaf – vooral – vrouwen een stem. Hoe belangrijk de aandacht ook is voor seksueel grensoverschrijdend gedrag – in welke context dan ook –, (de impact van) de #MeToo-beweging kent ook schaduwkanten. Uit een survey onder Amerikanen blijkt bijvoorbeeld dat mannen het binnen de werksfeer ingewikkelder zijn gaan vinden om om te gaan met vrouwen. Zij zien als nadeel van de beweging dat 'due process' in het geding is, ofwel dat de #MeToo-beweging te weinig aandacht schenkt aan een goed proces, waarbij de beschuldigde onschuldig is tot het tegendeel is bewezen (Brown e.a. 2022).

Wat zijn de schaduwkanten van #MeToo?

Vanwege de vertrouwelijkheid hebben wij de zaken die wij in onze onderzoekspraktijk zijn tegengekomen en die wij in dit artikel behandelen, geanonimiseerd en aangepast om eventuele herkenbaarheid en herleidbaarheid te voorkomen. Het gaat om meerdere, vergelijkbare zaken die we in elkaar hebben geschoven. Ook verwijzen wij naar openbare informatie over zaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast en ter ondersteuning verwijzen wij naar relevante rechtspraak. Het gaat in dit artikel achtereenvolgens om de hiernavolgende schaduwzijden, ofwel meer negatieve kanten, die wij in onze praktijk bij onderzoek naar zaken rond seksueel grensoverschrijdend gedrag tegenkwamen: (a) onduidelijkheid over de (grenzen van een) normovertreding, (b) onjuiste beschuldigingen (al dan niet opzettelijk), (c) anonieme meldingen en verklaringen van horen zeggen, en (d) 'guilty by association' of 'trial by media'.

2 Slachtofferhulp zag een toename van 20% in het aantal hulpvragen: www.slachtofferhulp.nl/nieuws/2017/meer-hulpvragen-door-metoo/, geraadpleegd op 2 september 2022.

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

#MeToo 'blurs the lines'

Een van de onderzoeksvragen die in de regel wordt gesteld in ons werk, is of – na een analyse van de feiten en omstandigheden – sprake is van een normovertreding. Soms is het volstrekt helder dat het vertoonde gedrag niet is toegestaan. In juridische zin zijn overtredingen van het Wetboek van Strafrecht sowieso verboden. Daarnaast geldt dat ook het civiele recht geschreven normen kent. Zo kent het arbeidsovereenkomstenrecht definities van intimidatie en seksuele intimidatie, zie artikel 7:646 lid 7 en 8 van het Burgerlijk Wetboek (BW).[3] Een werkgever dient als zich #MeToo-achtige situaties voordoen, op te treden en ontslag kan het gevolg zijn indien uit onafhankelijk onderzoek blijkt dat de verweten gedragingen vaststaan.[4] Het in artikel 6:646 lid 6 BW neergelegde verbod van direct onderscheid houdt mede in een verbod op intimidatie en een verbod op seksuele intimidatie. Onder direct onderscheid wordt begrepen de situatie wanneer een persoon op grond van geslacht op een andere wijze wordt behandeld dan een ander in een vergelijkbare situatie wordt, is of zou worden behandeld. Onder seksuele intimidatie als bedoeld in lid 6 wordt dan verstaan: enige vorm van verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag met een seksuele connotatie dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd. Een uitspraak die uit de mond van de beklaagde klinkt, is dat maar sprake was van een 'grapje'.[5] Een grapje dat de vrouw in kwestie niet kwalificeert als grappig, maar als seksuele intimidatie. In juridische zin gaat het volgens de Hoge Raad om een *geobjectiveerd* begrip.[6] Dit betekent dat hoe het gedrag is ervaren *niet* van doorslaggevend belang is. Het College voor de Rechten van de Mens (CRM) heeft geoordeeld dat bij seksuele intimidatie het gedrag tot doel of tot gevolg moet hebben gehad dat de waardigheid van de vrouw wordt aangetast.[7]

3 Onder intimidatie als bedoeld in lid 6 wordt verstaan: gedrag dat met het geslacht van een persoon verband houdt en dat tot doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast en dat een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd.
4 Rb. Amsterdam 7 september 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:5253.
5 GiEA Aruba 7 juli 2015, ECLI:NL:OGEAA:2015:171.
6 HR 10 juli 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI4209, *JAR* 2009/202.
7 CRM 2013-99.

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

In onze onderzoeken sluiten wij aan bij het juridische normenkader. Lastiger wordt het bij het toetsen aan – andere – gedragsregels en normen van fatsoen. Dat in de regels van veel organisaties staat dat een relatie tussen twee werknemers moet worden gemeld, lijkt bijvoorbeeld helder. Totdat de vraag wordt gesteld op welk moment dan precies sprake is van een relatie. Aan een relatie gaat niet zelden een heimelijke periode vooraf. Wanneer moet dan precies worden gemeld? Een veelgehoord commentaar is dat door #MeToo de grenzen onduidelijk zijn geworden, ofwel #MeToo 'blurs the lines' (Brown e.a. 2022). In breder perspectief – dat het niveau van een enkele zaak overstijgt – gaat het er ook om dat iedere setting anders is. Ieder land, iedere (afdeling van een) organisatie of club kent een eigen cultuur, waarbij de cultuur een optelsom is van kennis, ervaringen, overtuigingen, waarden, normen, houdingen, betekenissen, hiërarchieën, religie, noties van tijd, rollen, relaties enzovoort. Het gaat dus altijd om kenmerkende aspecten die samenhangen met een bepaalde groep mensen, die door sociaal leren worden overgedragen (Samovar & Porter 1994). Een cultuur is geen statisch gegeven, maar veranderlijk naar plaats en tijd. Uit wetenschappelijk onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de gymsport blijkt niet alleen dat iedere context anders is, maar ook dat ongewenst gedrag systemisch van aard kan zijn of worden doordat een cultuur van grensoverschrijdendheid als normaal kan worden ervaren (Olfers & Van Wijk 2021). Het ging in de gymsport bijvoorbeeld om een cultuur in de topsport (damesturnen) waarbij een zware (prestatie)druk en urenlang trainen vanaf zeer jonge leeftijd gecombineerd werden met het aanzetten tot gewichtsverlies, het doortrainen met blessures in situaties van continue beoordeling en de angst om fouten te maken, waardoor een groot aantal topturnsters ernstig psychisch en fysiek lijden heeft ervaren.

Het televisieprogramma *The Voice of Holland* kende een hoog aanraak- en knuffelkarakter. Wanneer een leraar een kind op de middelbare school bij iedere prestatie zou aanraken en knuffelen, zou dit al snel worden gezien als ongepast en normoverschrijdend. Het aanraken wordt in sommige situaties dus eerder als 'normaal' ervaren dan in andere situaties. In een andere setting kan het gedrag onfatsoenlijk of zelfs normoverschrijdend worden gevonden, omdat de aanraking niet passend is en/of niet noodzakelijk of geschikt voor en/of evenredig met het doel is. Dat deze grenzen vaag kunnen zijn, erkent ook de Hoge Raad in een zaak rond een docent bewegingsleer. De Hoge Raad

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

kijkt binnen het arbeidsrecht naar de werkcontext en de werkwijze: '[De docent] wilde zijn leerlingen met zijn manier van lesgeven (aan den lijve) laten ervaren welke grenzen zij in het vak van acteur tegenkomen, welke grenzen zij moeten verleggen of juist moeten stellen (ook [de oud-directeur] verklaart hierover).' Er bestaat dus bij dergelijke lessen bewegingsleer een zekere spanning tussen wat wel en niet kan. 'Die grens werd dus in feite steeds opgezocht en overschrijding daarvan ligt dan op de loer.'[8]
Het is uiteindelijk aan de rechter om te bepalen of sprake is van een normovertreding. Zo blijkt bijvoorbeeld dat het innig zoenen van een niet-collega – die geen deel uitmaakte van de groep collega's – op een terras tijdens een skiweekend geen onheus gedrag tussen collega's betreft en in de ogen van de rechter niet van een zo ernstig verwijt blijk geeft, dat de werknemer niet meer toegelaten zou mogen worden op het werk. Aan de andere kant blijkt bijvoorbeeld dat naakt zonnen op het schip als kapitein, die zich door matrozen liet masseren, door de rechter gezien werd als ongewenst gedrag. 'Dergelijk gedrag tast niet alleen het gezag aan als kapitein, de hoogste rang aan boord van het schip maar dat gedrag past bovendien niet in het huidige tijdsgewricht mede gezien de #Metoo discussie', aldus de kantonrechter.[9]

Niet alleen is het lastig om te beoordelen wat wel en niet is toegestaan, het lijkt er vanuit onze praktijk ook op dat het normenkader steeds verder oprekt, bijvoorbeeld door gedragingen binnen de privésfeer die tot gevolgen leiden in de zakelijke sfeer. Dit blijkt ook uit een van de zaken die de media bereikten. Denk aan de zaak rond voormalig Kamerlid van de PvdA Gijs van Dijk, die door een ander bureau dan het onze is onderzocht. Delen van het onderzoeksdossier zijn echter door een journalist ter beoordeling aan ons bureau voorgelegd.[10] Volgens verschillende vrouwen – ook vrouwen die geen deel uitmaakten van de PvdA – maakte hij misbruik van zijn machtspositie, omdat hij naast elkaar bestaande geheime intieme relaties onderhield, de vrouwen tegen elkaar opzette en hun carrières verwoestte, aldus in het kort

8 HR 24 juni 2022, ECLI:NL:HR:2022:950.
9 Rb. Amsterdam 7 september 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:5253.
10 Zie www.pvda.nl/wp-content/uploads/2022/06/Samenvattende-bevindingen-Bezemer-Schubad.pdf, bezocht in september 2022; https://anchor.fm/wat-ik-nog-wilde-zeggen/episodes/2-Privkwestie-of-machtsmisbruik--Gast-Tinkebell-e1e8mh1, bezocht in september 2022.

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

het relaas van een van de melders.[11] Het betreft geen strafbaar vergrijp, het betreft wel gedrag waardoor 'meldsters zich grensoverschrijdend en/of ongewenst voelen behandeld: zij zijn belogen en bedrogen, hen is pijn en verdriet gedaan, één van hen is in ernstige (beroepsmatige) gewetensnood gebracht en de politieke ambities van een ander zijn gefrustreerd'. Het betrokken onderzoeksbureau gaat ervan uit dat sprake is van overschrijding van de PvdA-gedragsregels, die onder meer bepalen dat 'privérelaties het professioneel functioneren niet beïnvloeden of kunnen beïnvloeden'. Er kwamen veel reacties los op de berichtgeving. Geert Dales schreef over de aantijgingen en het onderzoek: 'Ik heb er weinig twijfel over dat Van Dijk erin geluisd is door een ongezonde kongsi van sisters die meedeinen op de wereldwijde #MeToo golven.'[12] Volgens de vrouwen is sprake van een systemisch karakter van 'overschrijdendheid'. De belangrijkste conclusie is dat gedrag dat zich – voornamelijk – binnen de privésfeer afspeelde en waarbij sprake was van gelijkwaardige relaties, gevolgen heeft gekregen binnen de zakelijke sfeer. De vraag is daarnaast of het onderzoek naar Gijs van Dijk een voldoende 'helend' effect heeft gehad op de melders. Een melder beoordeelt de situatie waarin zij terecht is gekomen als 'victim blaming'.[13] De zaak is steeds groter geworden – (ook) in de media. In de loopgraven ontstaat in de regel geen heling.

Onduidelijke grenzen kunnen tot gevolg hebben dat een zekere verkramptheid in de onderlinge verhoudingen ontstaat. Zo geeft een professional (een respondent in een van onze onderzoeken) binnen de kunstsector (performing arts) aan:

> 'Als je terugkijkt naar de jaren 80 en 90 [van de vorige eeuw], ging kunst steeds over grenzen verleggen. Het is een verschrikkelijke toekomst als we alleen maar kunst kunnen maken binnen de lijntjes. Iedereen is momenteel verkrampt en bang. Als kunst niet uit je tenen komt dan is het alsof je liegt. Dan is de beleving van kunst een moeizame onoprechte ervaring.'

11 Zie https://anchor.fm/wat-ik-nog-wilde-zeggen/episodes/2-Privkwestie-of-machtsmisbruik--Gast-Tinkebell-e1e8mh1, bezocht in september 2022.
12 Zie https://tpo.nl/2022/06/03/geert-dales-gijs-van-dijk-pvda-moet-johnny-depp-achterna/, bezocht in september 2022.
13 Zie https://anchor.fm/wat-ik-nog-wilde-zeggen/episodes/2-Privkwestie-of-machtsmisbruik--Gast-Tinkebell-e1e8mh1, bezocht in september 2022.

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

De verkramptheid uit zich in onze praktijk ook in de angst om fouten te maken. Wij zien dat zaken waarbij het gaat om ogenschijnlijk kleinere vergrijpen, steeds verder kunnen uitdijen tot bijna onbeheersbare proporties. De sterke neiging tot normering en verjuridisering lijkt steeds minder ruimte te bieden voor het maken van fouten. In het grijze gebied zou idealiter de interactie tussen mensen moeten leiden tot het op een gezonde manier aftasten van grenzen. Dat mag ook wel eens fout gaan. Fouten zijn menselijk en na excuses moet er weer ruimte zijn om verder te kunnen.

Onjuiste beschuldigingen

Naast gedragingen die niet zo eenvoudig zijn te vatten in een normenkader, komen ook onjuiste beschuldigingen – al dan niet opzettelijk – voor. Een bewust onjuiste aangifte van een zedenmisdrijf in het strafrecht komt relatief weinig voor (De Zutter 2018; Nierop & Van den Eshof 2008; Van Wijk & Nieuwenhuis 2011). In deze paragraaf gaat het om onjuiste beschuldigingen (al dan niet opzettelijk) binnen het civiele recht. Over de aard en omvang van onjuiste beschuldigingen in het civiele domein is weinig bekend. Dit onderwerp was en is zeker in tijden van #MeToo en het centraal stellen van het vermeende slachtoffer niet eenvoudig om te benoemen. De beklaagde, vaak, maar niet altijd de man, kan zich in een dergelijke situatie niet of nauwelijks tegen de aantijgingen verweren. Er ontstaat bij de beklaagde een zekere weerloosheid, vergelijkbaar met de weerloosheid die voorkomt bij een valse aangifte in het strafrecht (Vervaart 1997). Het is immers ingewikkeld, zo niet veelal onmogelijk om te bewijzen dat het delict *niet* is begaan. In onze praktijk zien wij dat onjuiste beschuldigingen soms worden gedaan omdat door de tijd de melder de gebeurtenis(sen) anders is gaan beleven en/of de melder in psychische problemen is geraakt en/of een door beiden gewenst seksueel getint contact wordt ontdekt door de partner van de vrouw en de vrouw – ten onrechte – aangeeft dat het contact ongewenst was. Ook komt het handelen uit wrok of wraak voor (Van Tongeren & Timmerman 2022). De onderstaande onderzoeken zijn niet door de rechter getoetst.
In een zaak vond seksueel getint appverkeer plaats tussen een leidinggevende en een ondergeschikte. Over en weer werden seksuele toespelingen geuit en seksueel expliciet beeldmateriaal uitgewisseld. Nadat de partner van de vrouw een seksueel getinte foto van de lei-

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

dinggevende op haar telefoon had gevonden, verklaarde de vrouw tegen haar partner dat zij deze foto tegen haar wil had ontvangen. Vervolgens doet zij – mogelijk onder druk van de partner – melding van deze zaak bij de werkgever. De leidinggevende in voornoemde zaak werd uiteindelijk berispt vanwege een ongepaste relatie met een ondergeschikte.
In een andere zaak trachtte een vrouw een man uit positie te krijgen door aantijgingen op het vlak van seksuele intimidatie, zodat de man in kwestie zou worden vervangen. Er waren aanwijzingen dat zij zelf zijn positie in wilde nemen. Wij zagen in dit geval dat zaken extra werden aangedikt. Zo schreef de vrouw een brief waarin zij de betreffende man betichtte van seksueel grensoverschrijdend gedrag en machtsmisbruik. De brief bevatte een optelsom van punten die op zichzelf beschouwd en in samenhang binnen het normenkader niet als seksuele intimidatie en/of grensoverschrijdend gedrag te kwalificeren is. Echter, door de veelheid van punten en door daaraan kwalificaties te geven als machtsmisbruik werd wel een beeld geschetst van grensoverschrijdendheid. Alles afpellend bleef van alle aantijgingen weinig tot niets over. Hoewel de gedragingen niet goed passen in een collegiale omgeving, betekent dit nog niet dat objectief gezien het stempel seksueel grensoverschrijdend gedrag van toepassing is.
Het meest ingewikkeld en verdrietig zijn zaken waarbij een melder verklaart dat sprake is (geweest) van een zedenmisdrijf. In die gevallen gaat het om – soms jarenlang – ernstig psychisch lijden. De melder wil – om welke reden dan ook – geen aangifte doen. Uit het onderzoek komen vervolgens geen gegevens naar voren die voldoende steun bieden aan de verklaring. Het behoeft geen betoog dat een dergelijke uitkomst het lijden bij melder kan verergeren. Er zou binnen de #MeToo-discussie meer ruimte moeten zijn voor die gevallen dat de melder kampt met psychische problematiek en vanuit die problematiek de zaken anders voorstelt dan de feiten aangeven. Het is onbekend hoe vaak dit voorkomt, maar de gevolgen voor de beklaagde of andere betrokkenen kunnen groot zijn. Sommige melders gaan zo op in de zaak dat het lijkt alsof het slachtofferschap deel is gaan uitmaken van hun zijn, dat geen ruimte meer bestaat voor zelfreflectie of het zich kunnen verplaatsen in de ander. Dit kan horen bij een bepaald ziektebeeld, maar kan ook het gevolg zijn van – bijvoorbeeld – in het verleden ervaren misbruik. Dit kunnen ook voor onderzoekers ingewikkelde zaken zijn. Niet alleen wordt soms getracht het onderzoek te

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

manipuleren, bijvoorbeeld door een niet-aflatende stroom aan – selectieve – informatie, van suggesties, tips tot dreigementen. Ook kan op stalking gelijkend gedrag richting de organisatie en soms ook de onderzoekers ontstaan. Onderzoek doen vergt niet alleen sociaal-maatschappelijke kennis en kennis van de juridisch-normatieve context, maar zeker ook kennis van de psychologie. We vinden het de verantwoordelijkheid van ons als onderzoekers om deze melders te wijzen op verdere hulpverlening.

Anonieme meldingen en verklaringen van horen zeggen

In alle bovengenoemde zaken was bekend wie de meldingen had gedaan. Uit de praktijk blijkt dat anonieme meldingen ook voorkomen. Aantijgingen zijn op social media immers snel geschreven en kunnen veel schade toebrengen aan een persoon. Eenieder die in connectie staat met de beschuldigde dreigt te worden meegesleept. Ook zien wij in de praktijk dat anonieme meldingen via – een niet naar een persoon traceerbare – e-mail naar (ex-)werkgevers gestuurd worden. Met anonieme meldingen moet zeer behoedzaam worden omgesprongen. Anoniem melden kan onder omstandigheden gelegitimeerd zijn, bijvoorbeeld omdat er vrees bestaat voor repercussies. Daarvoor dienen dan wel aanwijzingen te bestaan. Uitgangspunt is en blijft dat de beklaagde altijd het recht heeft om zich te kunnen verdedigen. Daarvoor is het noodzakelijk dat de klacht(en) wordt (worden) gedeeld met de beklaagde. Voor de beklaagde moet duidelijk zijn waarover de klachten gaan. De beklaagde moet in de gelegenheid worden gesteld om zijn of haar kant van het verhaal te kunnen doen (hoor/wederhoor).[14] Van belang is steeds dat gekeken wordt naar de mogelijke motieven van de melder om anoniem te blijven, en dat goed wordt onderbouwd waarom de anonieme melding al dan niet in behandeling wordt genomen. Belangrijk is ook of de anonieme melder verklaart uit eigen waarneming of dat de verklaring gebaseerd is op van horen zeggen. Onderzoek doen is een vak en vereist altijd een voldoende mate van onafhankelijkheid en bovenal een grote zorgvuldigheid.

14 Hof Amsterdam 12 januari 2021, ECLI:NL:GHAMS:2021:27. Zie over anonieme meldingen ook Rb. Amsterdam 25 april 2016, ECLI:NL:RBAMS:2016:2702.

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

'Guilty by association' en 'trial by media'[15]

Wanneer – vaak anonieme – melders geen voet aan de grond krijgen bij de organisatie, of hun gelijk niet krijgen in een onderzoek, wordt niet zelden gedreigd met de pers, of verschijnen daadwerkelijk verhalen in de media. De media als 'public watchdog' hebben, zo stelt de rechter, 'een zwaarwegend belang om zich, in het huidige maatschappelijke debat over misstanden als bijvoorbeeld seksuele intimidatie en machtsmisbruik, kritisch, informerend, opiniërend en waarschuwend uit te laten'.[16] Het is niet alleen van belang dat fatsoenlijk wordt omgegaan met (soms ernstig getraumatiseerde) slachtoffers, ook mogen de rechten van de beschuldigde niet uit beeld raken. Die wordt in sommige gevallen vlak voor publicatie gebeld over zeer ernstige feiten en krijgt vervolgens een korte tijd om te antwoorden. Soms worden ontlastende verklaringen of zaken (bewust?) weggelaten. Aan de andere kant staan dus – soms getraumatiseerde – slachtoffers die de nodige (na)zorg moeten krijgen en de impact van de mediaberichtgeving (en de daaropvolgende reacties) mogelijk lastig kunnen overzien. En dan hebben we het nog niet over de impact van een publicatie op een mogelijke strafzaak. Zeker in het licht van 'de maatschappelijke explosiviteit van het huidige MeToo-debat' dient aan bovengenoemde punten aandacht te worden besteed.[17]

Samenvattende conclusie

#MeToo heeft geleid en zal leiden tot een herijking van normen en waarden binnen iedere organisatie en maatschappijbreed. Dit is een goede ontwikkeling. Eindelijk durven vooral vrouwen zich uit te spreken, worden zij geloofd en voelen zij zich gesteund. Maar #MeToo kent ook schaduwkanten. De onderzoekspraktijk maakt duidelijk dat onder het schijnbaar duidelijke begrip van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag een variëteit aan (veronderstelde) gedragingen en gevolgen schuilgaat die niet gemakkelijk binnen gangbare juridisch-normatieve kaders zijn te plaatsen. Juridische bepalingen en de jurisprudentie geven enig houvast bij het bepalen of sprake is van grensoverschrij-

15 Zie ook de bijdrage van Chantal van den Berg en Marleen Gorissen in dit themanummer.
16 Rb. Amsterdam 29 april 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:2344.
17 Rb. Amsterdam 29 april 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:2344.

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

dend gedrag in juridische zin. De subjectieve beleving dient daarbij ondergeschikt te zijn aan de objectieve vaststelling van een normoverschrijding. Door de #MeToo-beweging is een discussie op gang gekomen over wat wel en wat niet is toegestaan, en daardoor is mogelijk ook een zekere verkrampheid ontstaan, die in bepaalde sectoren sterker tot uitdrukking lijkt te komen. Het risico bestaat dat incidenten worden opgeblazen tot onbeheersbare proporties en er geen ruimte meer bestaat om fouten te maken – als het gaat om de kleinere overtredingen van normen van fatsoen, zoals een ongepaste opmerking. De vraag is steeds of iemand die een onprettig gevoel krijgt van een ander, dit kan/mag benoemen, zich eraan kan/mag onttrekken en daarvan geen nadelige gevolgen ondervindt, dus bijvoorbeeld niet uitgesloten wordt door de groep. Wat voor de #MeToo-periode als relatief 'normaal' binnen de groep werd beschouwd, wordt nu ter discussie gesteld. Dit heeft alles te maken met reflectie op de eigen groep. Er komen nieuwe normenkaders. Het wordt bijvoorbeeld steeds gangbaarder om toestemming te vragen om iemand aan te raken. Grensoverschrijdend gedrag zal echter altijd bestaan.

Indien een onderzoek naar seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt ingesteld, is het van belang om zicht te houden op het normenkader en dit kader zo veel mogelijk te objectiveren als geldend binnen de groep. Er moet hierbij een helder onderscheid worden gemaakt tussen belevingen, meningen, feiten en kwalificaties. De belangen van de beschuldigde kunnen in de verdrukking raken, bijvoorbeeld door onduidelijke normen en het veronachtzamen van een zorgvuldig onderzoeksproces. Ook zij hebben recht op zorgvuldig onderzoek en een transparant proces, met duidelijk geformuleerde onderzoeksvragen die het onderzoek dragen, voldoende ruimte voor hoor en wederhoor en zo min mogelijk bias. Voor de slachtoffers moet worden gewaakt voor dubbel slachtofferschap en 'victim blaming'. Kennis over (de gevolgen van) seksueel geweld is daarbij van belang. Hoewel #MeToo veel goeds heeft gebracht en brengt, is het nu tijd om ook schaduwkanten heel voorzichtig te benoemen.

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003

Literatuur

Brown e.a. 2022
A. Brown, K. Parker, J. Horowitz & T. Arditi, *More than twice as many Americans support than oppose the #MeToo movement*, Pew Research Center 2022.

Nierop & Van den Eshof 2008
N. Nierop & P. van den Eshof, *Misbruik, misleiding en misverstanden. Onderzoeksverslag van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken over de periode 2003-2007*, Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken 2008.

Olfers & Van Wijk 2021
M. Olfers & A. van Wijk, *Ongelijke leggers: een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de gymsport*, Driebergen: Verinorm 2021.

Samovar & Porter 1994
L.A. Samovar & R.E. Porter, *Intercultural communication*, Belmont, CA: Wadsworth 1994.

Van Tongeren & Timmerman 2022
C. van Tongeren & I. Timmerman, 'Opinie. Seksueel grensoverschrijdend gedrag toont het hiaat tussen hulpverlening en juridisch kader', *de Volkskrant* 20 januari 2022.

Veraart 1997
C. Veraart, *Valse zeden: valse aangifte in zedenzaken*, Amsterdam: Balans 1997.

Van Wijk & Nieuwenhuis 2011
A. van Wijk & A. Nieuwenhuis, *Lastige verhalen. Een explosief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar*, Arnhem: Beke 2011.

De Zutter 2018
A. de Zutter, *'My story of the rape and why I should be believed'. On how true and false allegations of rape differ* (diss. Maastricht), 2018.

doi: 10.5553/JV/016758502022008004003